

Paweł Churski

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej,
Zakład Analizy Regionalnej
chur@amu.edu.pl*

Model polaryzacyjno-dyfuzyjny w przemianach polityki spójności – konsekwencje dla ukierunkowania polityki rozwoju

Abstrakt: Celem pracy jest określenie miejsca modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego w przemianach polityki spójności Unii Europejskiej, który w sytuacji powszechnie wskazywanego braku efektywności modelu wyrównawczego postrzegany jest jako podstawa nowego paradygmatu polityki regionalnej państw członkowskich warunkującego zmiany ukierunkowania interwencji polityki rozwoju. Artykuł powstał na potrzeby badań prowadzonych w ramach projektu badawczego „Rozwój społeczno-gospodarczy a kształtowanie się obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (N N306 791940). Projekt był realizowany przez zespół badawczy Pracowników Zakładu Analizy Regionalnej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, którym kierował autor.

Słowa kluczowe: rozwój, zróżnicowanie, teorie, polityka regionalna, model wyrównawczy, model polaryzacyjno-dyfuzyjny.

Prawidłowości procesów rozwojowych wiążą się m.in. z tendencją do ich polaryzacji. Konsekwencją tych prawidłowości jest występowanie w przestrzeni ekonomicznej obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej. Należy jednak podkreślić, że sam fakt różnicowania się przestrzeni na obszary wzrostu i stagnacji nie stanowi bariery dla procesu rozwoju (Faludi 2006, Molle 2007, Gorzelak 2009). Barię taką jest występowanie zbyt dużych różnic w poziomie rozwoju między tymi kategoriami obszarów. Zmniejszanie skali różnic rozwojowych jest zadaniem polityki spójności. Brak jej skuteczności w modelu wyrównawczym skłania do poszukiwania bardziej optymalnych rozwiązań opierających się na modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnym (Growing Unequal... 2008, Barca 2009). Podejmowana interwencja powinna opierać się na reorientacji celów z niwelowania różnic na uzyskiwanie korzyści z występowania zróżnicowania m.in. przy wyko-

rzystaniu zasobów endogenicznych i terytorialnej koordynacji polityk (Reshaping Economic... 2009, Regional Development... 2010).

Celem pracy jest określenie miejsca modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego w przemianach polityki spójności Unii Europejskiej, który w sytuacji powszechnie wskazywanego braku efektywności modelu wyrównawczego postrzegany jest jako podstawa nowego paradygmatu polityki regionalnej państw członkowskich warunkującego zmiany ukierunkowania interwencji polityki rozwoju. Artykuł powstał na potrzeby badań prowadzonych w ramach projektu badawczego „Rozwój społeczno-gospodarczy a kształtowanie się obszarów wzrostu i obszarów stagnacji gospodarczej” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (NN 306 79 19 40). Projekt był realizowany przez Zespół Badawczy Pracowników Zakładu Analizy Regionalnej, Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, którym kierował autor.

Kierunek przemian celów polityki regionalnej

Głównym celem polityki regionalnej, postrzeganej jako forma interwencji w proces rozwoju finansowana ze środków publicznych, jest zmniejszanie skali różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Przemiany tej polityki prowadzą do poszerzania wieloaspektowego zakresu interpretacji tych różnic i skutkują obecnie, w warunkach realizacji polityk wspólnotowych, potrzebą dążenia do spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej obszarów Unii Europejskiej, co stało się w konsekwencji podstawą do zmiany jej nazwy na politykę spójności. Niezależnie od sposobu interpretacji tych różnic ograniczanie ich skali jest dużym wyzwaniem, zwłaszcza w kontekście podstawowej prawidłowości procesu rozwoju, jakim jest jego polaryzacja w przestrzeni. Dotychczasowe próby podjęcia skutecznej i efektywnej interwencji ograniczającej skalę różnic rozwojowych opierają się na działaniach zmierzających do wzmacniania i tworzenia czynników rozwoju uwzględnianych w bogatym dorobku ekonomii rozwoju (Nowińska-Łażniewska 2004, Martin, Sunley 2011). W sytuacji braku wystarczającej efektywności powszechnie wykorzystywanego modelu wyrównawczego opierającego się na założeniu teorii konwergencji (Barro, Sala-i-Martin 1991, 2004, Henley 2005, Royuela, Artis 2006, Malaga, Kliber 2007, Begg i in. 2008, Wójcik 2008, Kossowski 2009, Smętkowski 2010), które uzasadnia kierowanie wsparcia do obszarów słabszych, zakładając, że ich rozwój jest szybszy i odbywa się przy niższych nakładach w stosunku do rozwoju obszarów silnych ekonomicznie, na znaczeniu zyskują nowe podejścia, które stają się podstawą zmiany paradygmatu współczesnej polityki spójności Unii Europejskiej. Szczególne znaczenie w tym zakresie zyskuje model polityki regionalnej wykorzystujący dorobek teorii polaryzacji i dyfuzji rozwoju, i z tego też powodu określany mianem modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego. Bazuje on na założeniu możliwości, a wręcz potrzebie wspierania obszarów polaryzacji rozwoju w celu poprawy ich poziomu konkurencyjności w wymiarze zewnętrznym, w tym globalnym, oraz tworzeniu warunków dla rozprzestrzeniania się efektów rozwojowych na obszary otaczające, w tym peryferyj-

ne (Copus 2001, Lopez-Bazo i in. 2004, Parr 2004, Wojnicka i in. 2005, Villaverde 2006, Braghina i in. 2008, Spolaore, Wacziarg 2009). Warunki te powinny stanowić z jednej strony konsekwencję procesów „rozlewania” (spillover effects) się rozwoju kreowanych przez obszary wzrostu i umożliwionych poprzez właściwe wyposażenie infrastrukturalne, a z drugiej strony efekt absorpcji rozwoju przez obszary otaczające, który jest determinowany przez ich stopień otwarcia, możliwości adaptacyjne oraz posiadane zasoby (Gaustella, Timpano 2010, Christofakis, Papadaskalopoulos 2011, Smętkowski 2011, Wójcik, Herbst 2011).

Podstawy teoretyczne polaryzacji i dyfuzji procesów rozwojowych

Podstaw teoretycznych do identyfikacji oraz interpretacji prawidłowości związanych z rozprzestrzenianiem się rozwoju w przestrzeni ekonomicznej, zgodnie z prawidłowościami dotyczącymi jego polaryzacji i dyfuzji, należy poszukiwać w nurcie badań ekonomiczno-geograficznych, który opiera się na teoriach wyjaśniających procesy rozwojowe w oparciu o ścieżkę rozwoju nierównomiernego, rozwiniętym na gruncie krytyki koncepcji równowagi gospodarczej i zrównoważonego wzrostu (Hansen 1972, Todd 1974). Obejmują one zarówno dorobek tradycyjnych koncepcji teoretycznych, jak i współczesnych ich adaptacji oraz nowych podejść teoretyczno-metodologicznych.

Na gruncie tradycyjnych koncepcji teoretycznych dwie z nich należy uznać za podstawowe. Pierwszą jest, wywodząca się ze szkoły francuskiej, koncepcja biegunów wzrostu, zaproponowana w 1949 r. przez Perroux (1955), którą następnie modyfikowano, odchodząc od ujęcia sektorowego w kierunku ujęcia przestrzennego, w koncepcji regionu spolaryzowanego Boudeville'a oraz teorii wzrostu spolaryzowanego Paelincka, i którą w literaturze przedmiotu uważa się za fundament wszystkich współczesnych teorii polaryzacji¹ (Grzeszczak 1978, 2007). Drugą jest, mająca rodowód amerykański, koncepcja rdzeni i peryferii zaproponowana przez Friedmanna, którą powszechnie uważa się za najbardziej dojrzałą próbę stworzenia teorii rozwoju spolaryzowanego, w znaczeniu teorii rozwoju regionalnego² (Friedmann, Alonso 1964, Friedmann 1967, 1974). Główne różnice między teorią biegunów wzrostu a koncepcją rdzeni i peryferii są związane przede wszystkim z przedmiotem analizy oraz z jej skalą przestrzenną. Teoria biegunów wzrostu odnosi się do wzrostu gospodarczego, natomiast przedmiotem zainte-

¹ Obok F. Perroux za głównych twórców teorii biegunów wzrostu uważa się G. Myrdala, autora teorii „skumulowanych przyczyn” i koncepcji polaryzacji regionalnej (Myrdal 1957), i A. Hirschmana, autora koncepcji polaryzacji sektorowo-regionalnej (Hirschmann 1958), których ustalenia są cenne zwłaszcza dla określania prawidłowości związanych z wpływem biegunów wzrostu na ich otoczenie, co jest istotą rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych (Grzeszczak 2007).

² Obok J. Friedmanna ważne ustalenia w tym zakresie poczynił również J.R. Lasuen, który zaproponował szeroką, sektorowo-przestrzenną, interpretację procesów polaryzacji rozwoju (Lasuen 1969).

resowań koncepcji rdzeni i peryferii jest rozwój gospodarczy. Teoria biegunów wzrostu była tworzona na podstawie analiz regionalnych i krajowych przy przyjęciu założenia, że odnosi się ona do pojedynczego terytorialnego układu społeczno-gospodarczego. Ustalenia koncepcji rdzeni i peryferii bazują na wynikach analiz krajowych i międzynarodowych oraz odnoszą się do systemu terytorialnych układów społeczno-gospodarczych. Różnice te są podstawą podkreślania w literaturze przedmiotu odrębności tych dwóch ujęć teoretycznych (Hermansen 1972). Nie zmienia to jednak faktu ich przydatności do wyjaśniania prawidłowości związanych z rozprzestrzenianiem się procesów rozwojowych w przestrzeni ekonomicznej. Wynika ona m.in. z faktu, że wspólną cechą teorii biegunów wzrostu i koncepcji rdzeni i peryferii jest postrzeganie procesu rozwoju przez pryzmat jego polaryzacji na obszarach wzrostu oraz jego dyfuzji na obszary otaczające. Należy podkreślić, że nie chodzi w tym przypadku jedynie o klasyczną przestrzenną dyfuzję znaną z prac Hägerstranda (1951, 1952, 1967) i innych autorów wykorzystujących jego doświadczenia (w polskiej literaturze przedmiotu m.in.: Łoboda 1973, 1983, Kamiński 1982, Weltrowska 2003, Werner 2003, Męczyński 2007), która opiera się na procesie rozprzestrzeniania się w przestrzeni ekonomicznej konkretnych schumpeterowskich innowacji (Schumpeter 1960). Proces oddziaływania biegunów wzrostu na obszary słabsze gospodarczo powinien być rozpatrywany w szerszym kontekście, nawiązującym do wspomnianego już procesu „rozlewania się” (spill over) efektów rozwojowych (Zucker i in. 1998, Ramos i in. 2009, Zoltan, Sanders 2011). Nawiązuje to do doktryny liberalnej w ekonomii, zakładającej swobodę wyrównywania poziomu rozwoju bez konieczności stosowania interwencjonizmu państwowego, który mógłby prowadzić np. do uzależniania obszarów otaczających rdzenie od wsparcia socjalnego (Williamson 1965, Richardson 1976, 1980, 1984, Lambooy 2005). Warunkiem dla uruchomienia tego procesu jest maksymalne otwarcie się obszarów słabszych gospodarczo na czynniki egzogeniczne. Może to w konsekwencji prowadzić do pozytywnego oddziaływania obszaru o wyższym poziomie rozwoju na jego otoczenie. Nie musi ono wiązać się z dyfuzją innowacji, ale przykładowo może dotyczyć poprawy wyposażenia infrastrukturalnego, dzięki czemu na obszarach otaczających rdzenie poprawia się dostęp do miejsc pracy i do usług wyższego rzędu oraz podnosi się poziom życia jego mieszkańców (Vickerman 1999, Spiekermann 2002, Komornicki 2007, Knowles i in. 2008, Komornicki i in. 2010). Zmiany te uruchamiają procesy rozwojowe, które ograniczają recesję i odpływ ludności, co pozwala traktować obszary słabsze gospodarczo jako peryferia wstępujące (Keeble 1999a, b, Asheim i in. 2011). Omawiane oddziaływanie może jednak również skutkować negatywnymi następstwami związanymi przykładowo z uzależnieniem technologicznym, drenażem kapitału ludzkiego oraz „wypłukiwaniem” innych czynników rozwojowych, co prowadzi do odpływu ludności i trwałej recesji oraz klasyfikuje obszary otaczające jako peryferia zstępujące (Meijers i in. 2007, Coorado i in. 2009, Kamps i in. 2009).

Współczesne modele i koncepcje ekonomiczne świadczą o utrzymującej się pozycji teorii rozwoju spolaryzowanego w wyjaśnianiu zjawisk społeczno-ekonomicznych, w tym zjawiska rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych. Pomi-

mo jej szerokiej krytyki zarówno na gruncie naukowym, jak i ostatnio w Polsce także politycznym³, znajduje ona coraz to nowe zastosowania. Tym samym prawdziwy staje się pogląd Kuklińskiego (1987), który stwierdził, że wbrew poglądom wielu wybitnych autorów, idei rozwoju spolaryzowanego, ze względu na fakt, że stanowi ona cechę obiektywną otaczającej nas rzeczywistości, nie da się wyeliminować z intelektualnych i instytucjonalnych ram polityki regionalnej w przyszłości. Najlepszym potwierdzeniem tego poglądu jest rozwój współczesnych nurtów rozważań teoretycznych i badań empirycznych, a zwłaszcza nowa teoria wzrostu endogenicznego – zapoczątkowana pracami Romera (1986, 1990, 1994) i Lucaśa (1988) – oraz koncepcja nowej geografii ekonomicznej stanowiąca właściwie nową teorię rozwoju spolaryzowanego – związana z pracami Krugmana (1991, 1995), które znalazły zastosowanie praktyczne w nowej polityce regionalnej rozwoju endogenicznego (Churski 2008). Modele te są dowodem na podejmowanie prób poprawy efektywności procesów rozwoju przy wykorzystaniu doświadczeń znanych koncepcji ekonomicznych, które zmienia się i dostosowuje do nowych warunków społeczno-gospodarczych, integrując klasyczne podejścia teoretyczne z uwzględnieniem nowych determinant. W rozważaniach tych odchodzi się od liberalnego założenia uznającego jednoznaczny prymat mechanizmu rynkowego nad interwencjonizmem gospodarczym (Grossman, Helpman 1991). Jednocześnie odchodzi się od jednolitej, liniowej wizji rozwoju, uznając, że każdy obszar ma swoje specyficzne zasoby endogeniczne, które warunkują jego trajektorię rozwoju (Tödtling, Trippl 2005). W ten sposób „nowe” podejścia teoretyczne wykorzystuje się do identyfikacji i interpretacji współczesnych procesów rozwoju, w tym również wpływu kształtowania warunków dla rozprzestrzeniania się rozwoju z obszarów polaryzacji na obszary otaczające. Rozwój nowej teorii wzrostu i nowej geografii ekonomicznej wynika ze zmiany w podejściu do czynników rozwoju (przyjęcia ich endogenicznego charakteru), w tym czynnika innowacji (warunkowanego w dużym stopniu jakością kapitału ludzkiego i społecznego oraz takimi procesami, jak uczenie się przez działanie i knowledge spillovers) (Hudson 1999, Tödtling, Trippl 2005, Doloreux, Shearmur 2011, Farole i in. 2011, Zoltan, Sanders 2011), szerokiego ujęcia kapitału (odchodzącego od determinującej pozycji kapitału materialnego) (Coleman 1988, Hilpert 2006, Martinez, Aldrich 2011) oraz pojawienia się w przestrzeni ekonomicznej nowych form organizacji działalności gospodarczej, takich jak np. grona (clusters) rozwoju, centra innowacji czy sieci gospodarcze (Porter 1990, Stiglitz 2004, Lambony 2005, Stryjakiewicz 2005, Asheim i in. 2011). Ważnym stymulatorem zmian

³ Problematyka rozwoju spolaryzowanego stała się przedmiotem rywalizacji politycznej głównych partii w Polsce (m.in. Niklewicz 2010, Porównanie modeli... 2013). Również z powodów politycznych model polaryzacyjno-dyfuzyjny, na którego założeniach oparto koncepcje rozwoju kraju (m.in. Szlachta 2005, Boni 2009, Krajowa Strategia... 2009, Koncepcja Przestrzennego... 2011, Strzelecki 2011, Szlachta 2011, Strategia Rozwoju Kraju 2020, 2012), został nazwany w Polsce modelem polaryzacyjno-absorbcyjnym, co ma akcentować, obok wsparcia obszarów silnych ekonomicznie, dbałość rządu o obszary słabsze gospodarczo, których rozwój nie może się odbywać bez wsparcia pomocy zewnętrznej, w tym przyjmowania efektów rozwojowych z biegunów wzrostu, co wymaga kształtowania ich możliwości absorpcyjnych.

oddziałujących na rozprzestrzenianie się rozwoju w warunkach postępującej globalizacji jest zjawisko offshoringu⁴, które w połączeniu z poszerzającym się obszarem tzw. usług bezosobowych (możliwych do dostarczenia drogą elektroniczną) może wkrótce doprowadzić do kolejnej, jak to określa Blinder (2006), rewolucji przemysłowej, która zasadniczo zmieni czynniki rozwoju obszarów położonych w bezpośrednim i dalszym sąsiedztwie biegunów wzrostu. Wykorzystanie założeń nowej teorii wzrostu i nowej geografii ekonomicznej w praktyce polityki rozwoju formalizuje się w koncepcji polityki regionalnej rozwoju endogenicznego (Molle, Cappellin 1988, Martin, Sunley 1998, Barro, Sala-i-Martin 2004). Jej wdrażanie, zwłaszcza na poziomie lokalnym – oddziaływania ośrodków słabszych ekonomicznie, ze względu na ograniczoną efektywność i ograniczoną jakość ich zasobów wewnętrznych, wymaga większej skali, lepiej dostosowanych do specyfiki tych obszarów działań interwencyjnych, które muszą mieć charakter systemowy. Działania te powinny być ukierunkowane na pełne wykorzystanie istniejących, specyficznych dla każdego obszaru, zasobów endogenicznych oraz na budowanie relacji funkcjonalnych z obszarami wzrostu. Może to prowadzić do osiągania przez obszary otaczające poziom „masy krytycznej” czynników endogenicznych umożliwiających absorpcję pozytywnego oddziaływania biegunów wzrostu oraz uruchamiających proces ich trwałego i samodzielnego rozwoju (Martin 1999, Martin 2008, Stilianos, Konstantinos 2011). Uwzględnianie specyfiki terytoriów i dostosowanie do niej ukierunkowania interwencji wzmacniającej i/lub tworzącej czynniki rozwoju w warunkach jego polaryzacji i dyfuzji staje się jednym z podstawowych elementów nowego podejścia do polityki spójności zawierającego się w koncepcji *place base policy* (National place... 2010, Tomaney 2010, Busso i in. 2013).

Model polaryzacyjno-dyfuzyjny w zmianie paradygmatu polityki spójności

Niewystarczająca efektywność podejścia wyrównawczego oraz obniżający się poziom konkurencyjności europejskich regionów przy, jak się okazało, bardzo wysokiej ich wrażliwości na zjawiska kryzysu w warunkach globalizacji⁵ stały się przyczyną zmiany paradygmatu współczesnej polityki regionalnej akcentującej konieczność wykorzystania modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego w praktyce

⁴ Określany też w literaturze przedmiotu jako *offshore outsourcing*.

⁵ Fakt ten znajduje swoje potwierdzenie w najnowszych raportach, w których analizuje się poziom, zmiany i zróżnicowanie rozwoju państw członkowskich, w tym m.in. w Zielonej Księdze w sprawie spójności terytorialnej. Przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę (Zielona Księga... 2008), Raportcie Barki (Barca 2009), Piątym raporcie na temat spójności ekonomicznej i społecznej Unii Europejskiej (Fifth Report... 2007), Strategii dla Europy 2020 (Europa 2020... 2010), Raportcie na temat kierunków wsparcia rozwoju lokalnego przez politykę spójności (Cohesion Policy... 2010), Komunikacie na temat polityki regionalnej sprzyjającej rozwojowi zrównoważonemu w Europie 2020 (Regional Policy... 2011), Ósmym sprawozdaniu z postępów w dziedzinie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej (Ósme sprawozdanie... 2013).

działań interwencyjnych (Growing Unequal... 2008, Barca 2009, How regions... 2009, Regional Policy... 2009, Reshaping Economic... 2009). Zmiana ta oznacza konieczność przyjęcia funkcjonalnego podejścia do spójności odchodzącego od ujęcia klasycznego, wykorzystywanego w paradygmacie wyrównawczym, stawiającego spójność w opozycji do konkurencyjności (Gorzela 2009). Należy podkreślić, że ujęcie funkcjonalne spójności nie stoi w sprzeczności z dążeniem do konkurencyjności. Spójność rozumiana funkcjonalnie i zachodząca w trzech jej wymiarach: ekonomicznym, społecznym i terytorialnym zwiększa konkurencyjność obszaru rozumianą jako suma konkurencyjności przedsiębiorstw oraz konkurencyjności ich otoczenia. Tak rozumiana spójność obniża koszty transakcyjne przedsiębiorstw korzystających z dobrze funkcjonujących powiązań komunikacyjnych, rozwijającego się otoczenia instytucjonalnego oraz mobilnych zasobów pracy charakteryzujących się wysokim poziomem kapitału ludzkiego i społecznego (Hübner 2006). Podejście takie wymaga przyjęcia założenia, że występowanie spójności nie musi oznaczać stanu wyrównania różnic, a jedynie osiągnięcie poziomu zróżnicowania akceptowanego politycznie i społecznie (Faludi 2006, Molle 2007). Prowadzi to w konsekwencji do przesunięcia szali podstawowego dylematu związanego z ukierunkowaniem polityki regionalnej z wyrównywania (equity) na efektywność (efficiency), przy jednoczesnej reorientacji podstaw teoretycznych, podejścia rozwojowego, strategii interwencji, jej koncentracji merytorycznej i przestrzennej, wykorzystywanych narzędzi oraz głównych podmiotów ją realizujących (tab. 1).

Zmiana paradygmatu polityki regionalnej powinna skutkować przemianami ukierunkowania i sposobu koncentracji interwencji finansowanej ze środków publicznych w ramach polityki spójności. Niestety, jak zauważają Barca i in. (2012, s. 137), proces włączania merytorycznych założeń tej zmiany w realne ramy interwencji publicznych przebiega zaskakująco wolno. Nowy paradygmat polityki regionalnej odchodzi od podstawowego założenia zakładającego jako podstawę wzmacniania procesów rozwojowych niwelowanie barier w swobodnym przepływie czynników produkcji, co sprzyjać powinno rozprzestrzenianiu się postępu technologicznego, traktowanego jako egzogeniczny względem regionu czynnik rozwoju. Podstawowym czynnikiem rozwoju, kształtującym przewagę konkurencyjną w nowych uwarunkowaniach, wynikających z megatrendów zachodzących we współczesnej gospodarce i społeczeństwie, staje się wiedza, która ma charakter czynnika endogenicznego. Jest ona tworzona i powinna być w maksymalnym stopniu pożytkowana w granicach regionu (Borowczak 2014). Optymalny rozwój regionu powinna zapewniać kooperacja wewnątrzregionalna, poprawa efektywności oraz zasobooszczędność, które stanowią fundament zrównoważonego rozwoju. Tym samym wspieranie kapitału ludzkiego, kapitału społecznego oraz innych czynników miękkich, w tym wyposażenia instytucjonalnego, powinno stawać się priorytetem podejmowanej interwencji (Churski 2008, Steiner 2013). Wykorzystując dorobek nowych teorii rozwoju regionalnego, wspieranie tych i innych czynników musi przede wszystkim optymalizować użycie zasobów endogennych regionu, które stanowią podstawę dla współczesnych procesów rozwojowych. W przypadku obszarów słabiej rozwiniętych nie należy zapominać również o konieczności uzu-

Tabela 1. Aspekty zmian paradygmatu polityki regionalnej

Aspekty	Paradygmat wyrównawczy	Paradygmat polaryzacyjno-dyfuzyjny
Teoria	teoria bazy ekonomicznej hipoteza konwergencji	sektorowe i regionalne modele polaryzacyjne nowa teoria wzrostu endogenicznego nowa geografia ekonomiczna
Podejście rozwojowe	odgórne (top-down) prymat polityki interregionalnej nad intraregionalną	oddolne (bottom-up) prymat polityki intraregionalnej nad interregionalną
Strategia	pojęcie sektorowe	pojęcie zintegrowane
Koncentracja merytoryczna		kompensacja
	nie zawsze efektywne działania interwencyjne na obszarach problemowych skutkujące dywergencją rozwojową	działania promocyjne kształtujące warunki dla spójności funkcjonalnej wykorzystujące specyfikę zasobów endogennych obszarów słabiej rozwiniętych (place-based policy), zwiększające ich możliwości absorpcji procesów rozwojowych oraz prowadzące do osiągnięcia „masy krytycznej” zapewniającej dalszy samodzielny rozwój
		konkurencyjność
	brak koncentracji na wybranych czynnikach konkurencyjności prowadzący do nieskoncentrowanej interwencji opierającej się na wielu, nakładających się działaniach	precyzyjnie określone czynniki konkurencyjności i strategicznie skoncentrowana merytorycznie interwencja służąca ich wzmacnianiu i tworzeniu przy jednoczesnym uwzględnieniu konieczności tworzeniu warunków do rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych z rdzeni na peryferia
Koncentracja przestrzenna	prymat wymiaru sektorowego nad terytorialnym regiony administracyjne klasyfikowane na podstawie ich skali deficytów rozwojowych bez uwzględnienia ich wewnętrznych różnicowań oraz relacji między obszarami rdzeniowymi i otoczeniem	prymat wymiaru terytorialnego nad sektorem regiony funkcjonalne delimitowane na podstawie zasięgu relacji zachodzących między obszarami rdzeniowymi i otoczeniem, integracja terytorialna działań rozwojowych sprzyjających koordynacji interwencji sektorowych poprzez ich dostosowanie do specyfiki poszczególnych terytoriów oraz wzmocnieniu efektów rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych
Narzędzia	subwencje i pomoc publiczna, bezzwrotna pomoc finansowa	montaż finansowy wykorzystujący PPP, kapitał ludzki i kapitał socjalny zapewniające współpracę, usieciwienie, integracja narzędzi „miękkich” i „twardych”, bezzwrotna i zwrotna pomoc finansowa
Podmioty	administracja rządowa, administracja samorządowa	wielopoziomowe współrzędzenie (multilevel governance)

Źródło: opracowanie własne na podstawie m.in.: Growing Unequal... (2008), Barca, (2009), Regional Policy... (2009), Reshaping Economic... (2009), Regional Development Policies... (2010), Richardson i in. (red.) (2011).

pełnienia deficytów infrastrukturalnych. Trzeba jednak zwracać uwagę, aby rozwój infrastruktury służył bezpośrednio tworzeniu warunków dla poprawy powiązań funkcjonalnych sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości i innowacyjności, które zapewnią wzrost produktywności (Vanthillo, Verhetsel 2012, Borowczak 2014). Rozwijając infrastrukturę, należy pamiętać o niebezpieczeństwie wystąpienia zbyt wysokiej renty jej użytkowania, zwłaszcza na obszarach, w przypadku których ograniczony popyt może w przyszłości nie być w stanie sfinansować kosztów związanych z jej eksploatacją. Wzmacniając czynniki endogeniczne, trzeba dążyć do równoważenia ich oddziaływania w stosunku do czynników egzogenicznych, co może skutecznie zmniejszyć zagrożenia związane z wystąpieniem zjawisk ciężenia dośrodkowego i wymywania obszarów otaczających, zwłaszcza peryferyjnych (Bachtler, Yuill 2001, Borowczak 2014). Nowy paradygmat rozwoju regionalnego odchodzi od postulatu niwelowania różnic w poziomie dochodu na rzecz tworzenia warunków podobnego dostępu do miejsc pracy oraz usług zapewniających zaspokojenie potrzeb mieszkańców niezależnie od ich miejsca zamieszkania. Skutkuje to wzrostem mobilności, która w istotny sposób warunkowana jest wyposażeniem infrastrukturalnym oraz sposobem jego wykorzystania.

Terytorialna determinacja potrzeb warunkiem skuteczności interwencji

Kluczowym problemem we wdrażaniu nowego paradygmatu polityki regionalnej opartego na modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnym staje się terytorialna determinacja potrzeb, która wynika z jednej strony ze zróżnicowanych zasobów, a z drugiej strony z położenia poszczególnych obszarów będących przedmiotem działań interwencyjnych. Jej znaczenie staje się zdecydowanie większe niż w dotychczasowym podejściu wyrównawczym. Nie ogranicza się bowiem jedynie do dopasowania interwencji do poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru, ale koncentruje się na kształtowaniu relacji sprzyjających dyfuzji procesów rozwojowych przy jednoczesnej maksymalizacji wykorzystania zasobów endogenicznych. Narzędziem stosowanym w tym złożonym i stanowiącym wyzwanie dla programowania i realizacji współczesnej polityki rozwoju procesie jest podejście zintegrowane terytorialnie (place-base policy). Ma ono zapewnić różnicowanie koncentracji merytorycznej wsparcia, dostosowując ją do specyfik terytorialnych, umożliwiając w długookresowym horyzoncie poprawę poziomu konkurencyjności każdego regionu (Ahner 2008, Bachtler, Raines 2012). Sprzyja to poszukiwaniu indywidualnych ścieżek rozwoju poszczególnych obszarów, które mają w sposób bardziej efektywny przyczynić się do rozwoju i wykorzystania występujących w ich granicach zasobów. Towarzyszy temu odchodzenie od idei solidarności społecznej i sprawiedliwości terytorialnej na rzecz wzrostu produktywności oraz wydajności gospodarki, co w warunkach funkcjonalnego podejścia do spójności może doprowadzić do realnego, a nie populistycznego zmniejszania różnic w poziomie i warunkach życia (Domański 2012). Skuteczna interwencja w nowym paradygmacie polityki regionalnej za-

kląda konieczność odejścia od dotychczasowej dominacji przestrzennych działań sektorowych przy minimalnym wsparciu realizowanej ex-post polityki wsparcia obszarów problemowych. W to miejsce, wykorzystując dorobek współczesnych teorii rozwoju regionalnego, podkreśla się konieczność podejścia zorientowanego terytorialnie tworzącego lub wzmacniającego wskazane powyżej czynniki rozwoju (Barca i in. 2012). Spójność, będąca nadrzędnym celem polityki regionalnej, ma być osiągnięta w efekcie rozwoju wszystkich regionów, poprzez maksymalizację spożytkowania ich zasobów oraz wzmocnienie powiązań funkcjonalnych, a nie jedynie w efekcie bezpośredniej lub pośredniej redystrybucji środków z obszarów silnych do obszarów słabszych ekonomicznie. Oznacza to, że polityka spójności wykorzystująca prawidłowości modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego wbrew jej krytykom nie polega jedynie na wspieraniu obszarów koncentracji rozwoju. Rekomenduje ona podejmowanie działań interwencyjnych, które na obszarach wzrostu mają sprzyjać wzmacnianiu ich pozycji konkurencyjnej, niwelowaniu negatywnych konsekwencji koncentracji ludności obniżających poziom i warunki życia mieszkańców oraz kształtowaniu powiązań z otoczeniem stymulujących efekty rozprzestrzeniania się rozwoju. Na obszarach otaczających i peryferyjnych służyć one powinny maksymalnej poprawie efektywności wykorzystania zasobów endogennych oraz kształtowaniu zdolności absorpcji efektów rozwojowych, wspierając ich samodzielny wzrost.

Literatura

- Ahner D. 2008. Przyszłość polityki spójności – główne wyzwania. [W:] P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żuber (red.), *Problematyka przyszłości regionów. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 26–32.
- Asheim B.T. i in. 2011. Constructing Regional Advantage: Towards State-of-the-Art Regional Innovation System Policies in Europe? *European Planning Studies*, 19 (7): 1133–1139.
- Bachtler J., Yuill D. 2001. Policies and strategies for regional development: a shift in paradigm? *Regional and Industrial Policy Research Paper*, s. 46–58.
- Bachtler J., Raines P. 2012. A new paradigm of regional policy? Reviewing recent trends in Europe. Executive summary. *European Policies Research Centre*, University of Strathclyde, Glasgow.
- Barca F. 2009. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. *Independent Report*.
- Barca F., McCann P., Rodriguez-Pose A. 2012. The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52, 1: 134–152.
- Barro, R., Sala-i-Martin X. 1991. *Convergence Across States and Regions*. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1: 107–182.
- Barro R., Sala-i-Martin X. 2004. *Economic growth*. 2nd ed. MIT Press, Boston, MA.
- Begg I., De Michelis N., Esposti R. 2008. Cohesion in the EU. *CESifo Forum*, 9, 1: 3–34.
- Blinder A.S. 2006. Offshoring – kolejna rewolucja przemysłowa? *Studia Regionalne i Lokalne*, 4 (26): 5–18.
- Boni M. (red.), 2009. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Borowczak A. 2014. Zastosowanie wybranych koncepcji badawczych w ewaluacji programów rozwoju regionalnego. *Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań* (w druku).
- Braghina C., Peptenatu D., Draghici C. 2008. The function of polycentric development in the refinement of weakly polarized areas. *Geographica Timsiensis*, 17, 1–2: 45–53.
- Busso M., Gregory J., Kline P. 2013. Assessing the incidence and efficiency of the prominent placed base policy. *American Economic Review*, *American Economic Association*, 103(2): 897–947.

- Christofakis M., Papadaskalopoulos A. 2011. The Growth poles strategy in regional planning: The recent experience of Greece. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 6, 2.
- Churski P. 2008. Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji europejskiej. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Cohesion Policy Support for Local Development. Best Practice and Future Policy Options. 2010. Final Report, Bruksela.
- Coleman J.S. 1988. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94.
- Coorado L., Martin R., Weeks M. 2009. Identifying and Interpreting Regional Convergence Clusters across Europe. *The Economic Journal*, 115(2005), 502(03).
- Copus A.K. 2001. From core-periphery to polycentric development: Concept of spatial and aspatial peripherality. *European Planning Studies*, 9(4): 539–552.
- Doloreux D., Shearmur R. 2011. Collaboration, information and the geography of innovation in knowledge intensive business services. *Journal of Economic Geography*, first published online April 8 2011, doi:10.1093/jeg/lbr003.
- Domański B. 2012. Dylematy polityki rozwoju polskich regionów. [W:] A. Kukliński, J. Woźniak, (red.), *Transformacja sceny europejskiej i globalnej XXI w. Scenariusze dla Polski*. Biblioteka Małopolskiego Obserwatorium Polityki Rozwoju, V: 263–279.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Komunikat Komisji, COM (2010) 2020, 3.03.2010, Bruksela.
- Faludi A. 2006. From European Spatial Development to Territorial Cohesion Policy, *Regional Studies*, 40, 6: 667–678.
- Farole T., Rodríguez-Pose A., Storper M. 2011. Human geography and the institutions that underlie economic growth. *Progress in Human Geography*, 35, 1: 58–80.
- Fifth Report of Economic. 2010. Social and Territorial cohesion, Investing in Europe's Future. Report from the Commission. European Union, Regional Policy. European Commission, Luxembourg.
- Friedmann J., Alonso W. 1964. Introduction. [W:] J. Friedmann, W. Alonso (red.), *Regional development and planning. A reader*. MIT Press, Cambridge, s. 1–13.
- Friedmann J. 1967. A general theory of polarized development. Ford Foundation, Urban and Regional Development Advisory Program in Chile, Santiago, Op. 81.
- Friedmann J. 1974. Ogólna teoria rozwoju spolaryzowanego. [W:] M. Rościszewski (red.), *Przestrzeń krajów trzeciego świata – problemy metodologiczne*. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Gaustella G., Timpano F. 2010. Spillovers Diffusion and Regional Convergence: A Gravity Approach, *Regional Science Inquiry Journal*, II(2): 71–82.
- Gorzela G. 2009. Fakty i mity rozwoju regionalnego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2(36): 5–27.
- Grossman G., Helpman E. 1991. *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT Press, Cambridge.
- Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries. 2008. OECD Report, Paris.
- Grzeszczak J. (red.) 1978, *Teoria biegunów wzrostu*. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Grzeszczak J. 2007. Teoria biegunów wzrostu w warunkach polskich: przeszłość i teraźniejszość. [W:] J. Lach, M. Borowice, T. Rachwał (red.), *Procesy transformacji społeczno-ekonomicznych i przyrodniczych struktur przestrzennych*. Instytut Geografii Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków, s. 120–129.
- Henley A. 2005. On regional growth convergence in Great Britain. *Regional Studies*, 39, 9: 1245–1260.
- Hansen N.M. 1972. Criteria for growth center policy. [W:] A. Kukliński (red.), *Growth poles and growth centers in regional planning*. Mouton, Paris, s. 103–124.
- Hägerstrand T. 1951. Migration and growth of cultural regions. *Lund Studies in Geography*, B, 3.
- Hägerstrand T. 1952. The propagation of innovation waves. *Lund Studies in Geography*, B, 4.
- Hägerstrand T. 1967, *Innovation diffusion as a spatial process*. The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Hermansen T. 1972. Development poles and development centres in national and regional development. Elements of a theoretical framework. [W:] A. Kukliński (red.), *Growth poles and growth centers in regional planning*. Mouton, Paris, s. 1–67.
- Hilpert U. (red.) 2006. Knowledge in the region. *European Planning Studies*, 14, 5: 581–599.

- Hirschman A.O. 1958. *The strategy of economic development*. Yale University Press, New Haven.
- How Regions Grow. Trends and Analysis. 2009. OECD, Paris.
- Hudson R. 1999. The Learning Economy, the Learning Firm and the Learning Region. A Sympathetic Critique of the Limits to Learning. *European Urban and Regional Studies*, 6, 1: 59–72.
- Hübner D. 2006. Spójność i konkurencyjność – czy można je połączyć. Referat na IV Kongresie Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej, Warszawa, 13 października 2006 r. (www.strategializbonska.pl).
- Kamiński Z. 1982. *Przestrzenna dyfuzja innowacji rolniczych*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Kamps C., Leiner-Killinger N., Martin R. 2009. The cyclical impact of EU cohesion policy in fast growing EU countries. *Intereconomics*, 44, 1: 23–29.
- Keeble D., Lawson C., Moore B., Wilkinson F. 1999a. Collective learning processes, networking and institutional thickness in Cambridge region. *Regional Studies*, 33,4: 319–332.
- Keeble D., Wilkinson F. 1999b. Collective learning and knowledge development in the evolution of regional clusters of high technology SME's in Europe. *Regional Studies*, 33, 3: 191–221.
- Knowles R., Shaw J., Docherty I. 2008. *Transport Geographies: Mobilities. Flows and Spaces*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Komornicki T. 2007. Rola infrastruktury transportowej w rozwoju kraju – wyzwania wobec kohezji przestrzennej. [W:] T. Markowski, A. Stasiak (red.), *Rola polskiej przestrzeni w integrującej się Europie*. Biuletyn KPZK PAN, 233: 63–86.
- Komornicki T., Śleszyński P., Rosik P., Pomianowski W. 2010. Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej. *Biuletyn KPZK PAN*, 241.
- Konceptja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. 2011. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 grudnia 2011 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Kossowski T. 2009. Konwergencja przestrzenna – aspekty teoretyczne [W:] P. Churski (red.), *Praktyczne aspekty badań regionalnych*. Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna 9: 7–20.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020. Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie. 2010. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Krugman P. 1991. Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy*, 99, 3: 483–499.
- Krugman P. 1995. *Development geography, and economic theory*. Ohlin Lectures. MIT Press, Cambridge–London.
- Kukiliński A. 1987. Polarization processes in historical and prognostic perspective. Institute of Space Economy, University of Warsaw.
- Lambooy J. 2005. Innovation and knowledge: theory and regional policy, *European Planning Studies*, 13, 8: 1137–1152.
- Lasuen J.R. 1969. On growth poles. *Urban Studies*, 6, 2: 137–161.
- Lopez-Bazo E., Vaya E., Artis M. 2004. Regional externalities and growth: evidence from European regions. *Journal of Regional Science*, 44, 1: 43–73.
- Lucas R.E. 1988. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 1: 3–42.
- Łoboda J. 1973. Rozwój telewizji w Polsce. *Acta Universitatis Wroclaviensis*, 191, *Studia Geograficzne*, 19.
- Łoboda J. 1983. Rozwój koncepcji i modeli przestrzennej dyfuzji innowacji. *Acta Universitatis Wroclaviensis*, 585, *Studia Geograficzne*, 37.
- Malaga K., Kliber P. 2007. Konwergencja i nierówności regionalne w Polsce w świetle neoklasycznych modeli wzrostu. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Martin, R., Sunley P. 1998. Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development. *Economic Geography*, 74: 201–227.
- Martin R. 1999. Public policies, regional inequalities and growth. *Journal of Public Economics*, 73: 85–105.
- Martin R. 2008. National growth versus regional equality? A cautionary note on the new trade-off thinking in regional policy discourse. *Regional Science, Policy and Practice*, 1: 3–13.
- Martin R., Sunley P. 2011. The new economic geography and policy relevance. *Journal of Economic Geography*, 11, 2: 357–369.

- Martinez M.A., Aldrich H.E. 2011. Networking strategies for entrepreneurs: balancing cohesion and diversity. *International Journal of Entrepreneurial, Behaviour & Research*, 17, 1: 7–38.
- Meijers E.J., Waterhout, Zonneveld W.A.M. 2007. Closing the Gap: Territorial Cohesion through Polycentric Development, *European Journal of Spatial Development*, 24: 1–24.
- Męczyński M. 2007. Przestrzenne zróżnicowanie i dyfuzja technologii informacyjno-komunikacyjnych. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Molle W., Cappellin R. 1988. Regional impact of Community policies. Aldershot, Avebury.
- Molle W. 2007. *European Cohesion Policy*. Routledge, London.
- Myrdal G. 1957. *Economic theory and underdeveloped regions*. Duckworth, London.
- National placed base policies in the Netherlands. OECD, August 2010. OECD Publishing, Paris.
- Nowińska-Laźniewska E. 2004. Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego. *Prace Habilitacyjne 13*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Niklewicz K. 2010. Model polaryzacyjno-dyfuzyjny. Czego Kaczyński nie zrozumiał. *Gazeta Wyborcza* z dnia 30.06.2010. Warszawa.
- Ósme sprawozdanie z postępów w dziedzinie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady. Regionalny i miejski wymiar kryzysu. {SWD (2013) 232 final}, COM (2013) 463 final, Bruksela, 26.6.2013.
- Parr J.B. 2004. The Polycentric Urban Region: A Closer Inspection. *Regional Studies*, 38, 3: 31–240.
- Perroux F. 1955. Note sur la nation de „pole de croissance”. *Economie Appliquee*, 8, 1–2: 307–320.
- Porównanie modeli polityki rozwoju regionalnego rządów PiS – Grażyny Gęsickiej i PO – Michała Boniego (<http://www.blogpress.pl/node/16552>; dostęp: 15.02.2013).
- Porter M.E. 1990. *The competitive advantage of nations*. Free Press, New York.
- Ramos R., Surinach J., Artis M. 2009. Human capital spillovers, productivity and regional convergence in Spain. *Xarxa de Referència en Economia Aplicada*. Working Papers, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- Regional Development Policies in OECD Countries. 2010. OECD Report, Paris.
- Regional Policy Challenges. New Issues and Good Practices. 2009. OECD, Paris.
- Reshaping Economic Geography. 2009. *World Development Report*: November 2008, The World Bank.
- Richardson H.W. 1976. Growth pole spillovers: the dynamics of backwash and spread. *Regional Studies*, 10, 1: 1–9.
- Richardson H.W. 1980. Polarization reversal in developing countries. *Paper in Regional Science*, 45: 67–85, doi: 10.1111/j.1435-5597.1980.tb01101.x.
- Richardson H.W. 1984. Regional policy in a slow-growth economy. [W:] G. Demko (red.), *Regional Development Problems and Policies in Eastern and Western Europe*, Croom Helm, London, s. 258–281.
- Richardson H.W. i in. (red.) 2011. *Reshaping regional policy*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.
- Romer P. 1986. Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94, 5: 1002–1037.
- Romer P. 1990. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98, 5, II: 71–102.
- Romer P. 1994. The Origins of Endogenous Growth. *The Journal of Economic Perspectives*, 8(1).
- Royuela V., Artis M. 2006. Convergence analysis in terms of quality of life in the urban system of Barcelona Province 1991–2000, *Regional Studies*, 40, 5: 485–492.
- Schumpeter J. 1960. *Teorie rozwoju gospodarczego*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Smętkowski M. 2010. Konwergencja międzyregionalna w europejskich makroregionach metropolitalnych. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2.
- Smętkowski M. 2011. Wpływ polityki spójności na dyfuzję procesów rozwojowych w otoczeniu dużych polskich miast. *Studia Regionalne i Lokalne*, wydanie specjalne.
- Spolaore E., Wacziarg R. 2009. The Diffusion of Development. *The Quarterly Journal of Economics*, 124(2): 469–529.
- Stiglitz J.E. 2004. *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Stilianos A., Konstantinos E. 2011. A note on the relation between inter-regional inequality and economic efficiency: evidence from the US states. *Regional Science Policy & Practice*, 3: 37–44.

- Strzelecki Z. 2011. Strategiczne wyzwania Polski a polityka regionalna (wybrane problemy). [W:] Nowy paradygmat rozwoju – najnowsze trendy i perspektywy rozwoju polityki regionalnej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Spiekermann K., Neubauer J. 2002. European Accessibility and Peripherality: Concepts, Models and Indicators, Nordregio. Nordregio Working Paper, Stockholm.
- Steiner M. 2013. Challenges for regional policy. Old dilemma, new perspectives. [W:] I. Kovacs, J. Scott, Z. Gal (red.), Territorial cohesion in Europe. For the 70th anniversary of the Transdanubian Research Institute, Pecs.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. 2012. Uchwała nr 157 Rady Ministrów z 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020 (Monitor Polski z dnia 22 listopada 2012 r., poz. 882).
- Stryjakiewicz T. 2005. Sieciowa organizacja gospodarki a rozwój regionalny. [W:] T. Czyż, H. Rogacki (red.), Współczesne problemy i koncepcje teoretyczne badań przestrzenno-ekonomicznych. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 219: 38–56.
- Szlachta J. 2005. Polska ścieżka rozwoju regionalnego w poszerzonej Unii Europejskiej. [W:] T. Par- teka, J. Szlachta, W. Szydarowski (red.), Region Bałtycki w nowej Europie. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 217: 7–42.
- Szlachta J. 2011. Strategiczne programowanie rozwoju regionalnego, w kierunku krajowego systemu myśli strategicznej w sferze polityki regionalnej. [W:] Nowy paradygmat rozwoju – najnowsze trendy i perspektywy rozwoju polityki regionalnej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, War- szawa.
- Todd D. 1974. An appraisal of the development pole concept in regional analysis. *Environment and Planning, A*, 6, 3: 291–306.
- Tomaney J. 2010. Placed-base approaches to regional development: global trends and Australian implications. Australian Bussines Foundation, Sydney.
- Tödtling F., Trippel M. 2005. One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy ap- proach. *Research Policy*, 34, 8: 1203–1219.
- Weltrowska J. 2003. Rozwój systemu bankowego w Polsce w latach 1989–2002. Bogucki Wydawnic- two Naukowe, Poznań.
- Werner P. 2003. Geograficzne uwarunkowania rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w Polsce. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Williamson J. 1965. Regional inequality and the process of national development. *Economic Develop- ment and Cultural Change*, 14: 3–45.
- Wojnicka E., Tarkowski M., Klimczak P. 2005. Przestrzenne i regionalne zróżnicowanie ośrodków wzrostu. Polaryzacja a wyrównywanie szans rozwojowych. Przesłanki dla kształtowania polityki regionalnej państwa. Ekspertyza dla Ministerstwa Gospodarki i Pracy, styczeń 2005, Gdynia–Rze- szów.
- Wójcik P. 2008. Dywergencja czy konwergencja: dynamika rozwoju polskich regionów, *Studia Regio- nalne i Lokalne* (2)32: 41–60.
- Wójcik P., Herbst M. 2011. Obszary polaryzacji i dyfuzji rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Próba delimitacji. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Vanthillo T., Verhetsel A. 2012. Paradigm change in regional policy: towards smart specialisation? Lessons from Flanders (Belgium). *Belgeo* [En ligne], 1–2 | 2012, National Committee of Geogra- phy of Belgium, mis en ligne le 04 décembre 2012, consulté le 10 décembre 2013 ([http://belgeo. revues.org/7083](http://belgeo.revues.org/7083)).
- Vickerman R., Spiekermann K., Wegener M. 1999. Accessibility and Economic Development in Euro- pe. *Regional Studies*, 33, 1: 1–15.
- Villaverde J. 2006. A new look to convergence in Spain. A spatial econometric approach. *European Urban and Regional Studies*, 13(2): 131–141.
- Zielona Księga w sprawie spójności terytorialnej. Przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę. 2008. Komisja Europejska, Bruksela.
- Zoltan J.A., Sanders M. 2011. Patents, knowledge spillovers, and entrepreneurship. *Small Business Economics, An Entrepreneurship Journal*, 37.
- Zucker L.G., Dabry M.R., Armstrong J. 1998. Geographically localized knowledge: spillovers or mar- kets? *Economic Inquiry*, 35: 65–86.

Polarisation-diffusion model in the transformation of cohesion policy: Consequences for the directions of development policy

Abstract: This paper seeks to establish the place of the polarisation-diffusion model in the transformation of the European Union's cohesion policy. Given the generally admitted poor efficiency of the equalising model pursued so far, the polarisation-diffusion model is seen as a basis of a new paradigm of regional policies of the member states implying changes in the directions of intervention under development policy. This article was written as part of the research project "Socio-economic development and the formation of areas of economic growth and stagnation", funded by the National Science Centre in Poland (N N306 791940). The project was implemented by a team of staff members of the Department of Regional Analysis of the Institute of Socio-Economic Geography and Spatial Management, Adam Mickiewicz University in Poznań, headed by the present author.

Key words: development, differences, theories, regional policy, equalising model, polarisation-diffusion model